

BORNWIRD, HET KERKJE

Het kerkje ligt verscholen in het geboomte van de kerkhofsingel en staat op een restant van een terp. Aan de stenen, de metselverbanden en de bouwnaden in de muurvlakken is de bouwgeschiedenis af te lezen; het duidelijkst is dat aan de zuidmuur. Bouwtechnisch is het aannemelijk dat het koor rond 1200 is gebouwd als afsluiting van een vermoedelijk nog houten kerkzaal. Niet lang daarna werd het schip, iets hoger dan het koor, in steen opgetrokken. Ongeveer in het midden van de 13de eeuw kreeg de kerk een stenen overwelfing. Ingrijpende veranderingen vonden vervolgens plaats in de 16de eeuw, toen de gewelven werden vervangen door een stelsel van trekbalken en muurstijlen. Van het afbraakmateriaal werd een klokkentoren opgetrokken. Haar rechthoekige gedaante kreeg de kerk in de 19de eeuw. De halfronde absis werd in 1816 gesloopt en in 1845 volgde de toren, eerst grotendeels, vervolgens geheel. Tijdens opgravingen in 1979 werden de puinsporen van zowel de absis als de toren teruggevonden. De kerk is sedert 1979 eigendom van de Stichting Alde Fryske Tsjerken en niet meer in gebruik voor de eredienst. In 1987-'88 is de kerk gerestaureerd.

EXTERIEUR

De noordelijke ingang is in 1906 voorzien van een bakstenen omlijsting, waarop de geveltop van de pastorie te Hiaure is geplaatst. Vanuit twee bladvormige aanzetstukken gaan gebogen pilasters omhoog; ze dragen een halfronde bekroning. Daarin staat het door eenhoorns gedragen wapen van het grietman-geslacht Van Aylva. Daaronder zijn de wapens afgebeeld van de vier kerkvoogden en in het midden het sprekende wapen van Jan Althuysen, predikant van Hiaure en dichter-psalm' berijmer in de Friese taal. In een rococo-cartouche staat één van zijn gedichten uit de bundel "Friesche Bymlery" (Leeuwarden, 1755), getiteld: "Oon it Pastorye Huwz op dy Hiaura". Vertaald luidt het:

"Ten dienste van degenen, die ons de weg leren
naar 't eeuwig Hemels huis hier boven,
waar God door zijn dienaren wordt geëerd,
staat hier dit aardse huis beneden.
Maar als wij weldoen en ons naar Gods wil schikken,
dan zullen wij hierna een betere woning krijgen.
Anno 1751 ."

Op de hoeken van de noord- en zuidmuur is het Middeleeuwse metselwerk verstoord door het aanbrengen van een nieuwe oost- en westgevel in de 19de eeuw. In de oostgevel zijn klooster-moppen hergebruikt. Rondom de kerk zijn op de buitenmuren smeedijzeren grafrijnummers aangebracht. In plaats van een losstaande toren heeft de kerk nu een dakruiter met een achtkantige, ingesnoerde spits. Het zuidelijke dakvlak is gedekt met ongeglazuurde rode Hollandse pannen. Op het noordelijke dakvlak liggen rode, romaanse (halfronde) pannen, deels oud en deels speciaal vervaardigd voor de restauratie. De pannen liggen "hol" en "bol" en worden enigszins dubbelzinnig ook wel "nonnen en monniken" genoemd.

INTERIEUR

De inrichting van de kleine eenbeukige kerkzaal is uiterst sober. De tribune boven de voorkerk is leeg. De kerk bezit geen orgel meer. Een houten tongewelf (1834?) is bij de restauratie verwijderd om het balkenplafond weer in zicht te brengen. De einden van de trekbalken en de lichtere tussenbalken rusten op sleutelstukken, die in 16de-eeuwse trant gestoken zijn. op de vloer liggen grijsblauwe tegels. In het midden van de kerk ligt de kolossale zerk op het graf van Frans van Aylva († 1653) en diens tweede vrouw Rixt van Unia. De zerk is vervaardigd door de monogrammist BG, geïdentificeerd als de Leeuwarder beeldhouwer Benedictus Gerbrants "aetatis sua 50". De centrale voorstelling is een porticus, waarin de wapenschilden hangen van de wederzijdse ouders van de echtelieden. Op de lange zijden van de zerk stonden de wapens van beider voorouders en hun geslachtsnamen. In de nissen van de porticus staan Victoriën. Geheel bovenaan dragen twee engelen een zandloper en een schedel. Daar tussenin bevindt zich een symbolische voorstelling van Christus, die een mens verlost (?). Op het basement van de porticus is het Bijbelgedeelte Job 19:25, 26 gebeiteld. Aan de oostzijde van de kerkzaal staat een gedrukte spitsboog, waartegen vroeger de stenen overwelfing van de kerk rustte. De aanzetten daarvan zijn nog te zien aan de schipzijde.

Na de restauratie bleven slechts enkele meubelstukken in de kerk gehandhaafd. Uit de 17de eeuw dateert de eenvoudige preekstoelen vermoedelijk ook het eikenhouten doophek en de gesloten kerkbanken. Het doophek bestaat uit een gesloten schot, bekroond door een hekje van balusters, afgewisseld met iets forsere stijlen, versierd met zwarte, houten vaasknoppen en gezaagde opzetstukjes.

Binnen de dooptuin werden in 1979 en 1986 muurschilderingen ontdekt, die nog gerestaureerd zullen worden. Op de zuidmuur van het koorgedeelte-zijn de zwarte contourlijnen te zien van vissen, zoals een rog en een platvis. Mogelijk gaat het hier om een aan lokale omstandigheden aangepaste versie van de wonderbaarlijke visvangst. Op de noordwand zijn vier gebaarde koppen blootgelegd. Ze zijn elk voorzien van een aureool, die met een passer in de natte kalk is gegraveerd. Aan de oostkant van de scheiboog is een fragment van een man met een kruis staf ontdekt.

BIJZONDERHEDEN

In het torentje hangt een luidklok met het opschrift: "VERBUM DOMINI MANET IN AETERNAM. ME FECIT ANNO 1653 EPPE VAN ARCK", d.i. "Het Woord Gods blijft in eeuwigheid (1 Petrus 1:25). Eppe van Arck heeft mij gemaakt in het jaar 1653." Op de mantel van de klok zijn twee kleine medaillons met een liggend hondje, waaromheen de letters F V S.

Dolf van Weezel Errens
1988

Literatuur:

- Berg-, Herma M. v.d., Noordelijk Oostergo, De Dongeradelen. De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst. 's-Gravenhage, 1983, p. 3-16.
- Berghuis, W.J., De geschiedenis van de kerk te Bornwird. In: Publicatieband Stichting Alde Fryske Tsjerken, III; 5-20.
- Sytsma, K. Werken aan kerken. Samenvatting van "Onderzoeksrapport naar de kleurmode in het interieur van de kerk te Bornwird van L. Muller (Zuidhorn, 12.1 .1987). In: Publicatieband Stichting Alde Fryske Tsjerken, IV; 120-121.
- Artikel in Friesch Dagblad, 2 maart 1954